

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА ім. А. Ю. КРИМСЬКОГО

СХІДНИЙ СВІТ

THE WORLD OF THE ORIENT

4.2015

Заснований у 1927 р.
Припинений у 1931 р.
Відновлений у 1993 р.
Інститутом сходознавства
ім. А. Ю. Кримського НАНУ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор: д. і. н., ст. н. с. **Отрецько І. В.**

Айбабін О. І. (Сімферополь), д. і. н., проф.
Байкара Т. (Стамбул, Туреччина), доктор філософії, проф.
Блесинг У. (Лейден, Нідерланди), доктор філософії
Богомолов О. В. (Київ), к. ф. н., ст. н. с.
Бондаренко І. П. (Київ), д. ф. н., проф.
Бубенок О. Б. (Київ), д. і. н., проф., *заст. гол. ред.*
Вовін О. В. (Манса, США), к. ф. н., проф.
Гаркавець О. М. (Алмати, Казахстан), д. ф. н., проф.
Гюльсевін Г. (Ізмір, Туреччина), доктор філософії, проф.
Дрига І. М. (Київ), к. ф. н., ст. н. с.
Емірова А. М. (Сімферополь), д. ф. н., проф.
Йогансон Є. (Упсала, Швеція), доктор філософії, проф.
Зінько В. М. (Сімферополь), д. і. н., ст. н. с.
Івакін Г. Ю. (Київ), д. і. н., чл.-к. НАНУ
Кіктенко В. О. (Київ), д. філос. н., ст. н. с.
Кочубей Ю. М. (Київ), к. ф. н., ст. н. с.
Мавріна О. С. (Київ), к. і. н., ст. н. с.
Нгуен Куанг Тхуан (Ханой, В'єтнам), д. е. н., проф.
Ольмез М. (Анкара, Туреччина), доктор філософії, проф.
Онищенко О. С. (Київ), ак. НАНУ
Радівілов Д. А. (Київ), к. і. н., ст. н. с.
Рибалкін В. С. (Київ), д. ф. н., проф.
Рубель В. А. (Київ), д. і. н., проф.
Серебряний С. Д. (Москва, Росія), д. філос. н.
Смолій В. А. (Київ), ак. НАНУ
Сунь Юе (Пекін, КНР), проф.
Тарасенко М. О. (Київ), д. і. н., ст. н. с.
Тищенко К. М. (Київ), д. ф. н., проф.
Хамрай О. О. (Київ), д. ф. н., ст. н. с., *заст. гол. ред.*
Черніков І. Ф. (Київ), д. і. н., проф.
Яценко Б. П. (Київ), д. геогр. н., проф.

Літературний редактор *Надія Овчарук*

Комп'ютерний набір *Юлії Дудки*

Комп'ютерний дизайн та макетування *Ярослави Ленго*

Адреса редакції:

Україна, 01001, Київ, вул. Михайла Грушевського, 4, к. 215

Телефони:

головний редактор: (044) 278-76-52, редакція: (044) 279-99-71

E-mail: shidnyj.svit@gmail.com

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

При передруку посилання на "Східний світ" обов'язкове.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту сходознавства
ім. А. Ю. Кримського НАН України, протокол № 8 від 24.12.15

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 15802-4274 ПР від 28.09.2009 р.

ЗМІСТ

ДО 120-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ А. П. КОВАЛІВСЬКОГО

<i>Черніков І. Ф.</i> А. П. Ковалівський в контексті дослідження східних джерел	7
<i>Бубенок О. Б.</i> А. П. Ковалевский как исследователь прошлого огузов	10
<i>Василюк О. Д., Циганкова Е. Г.</i> Андрій Ковалівський: перші кроки в орієнталістиці	16
<i>Дзевановский-Петрашевский В. М.</i> Новые документы по истории Лазаревского института восточных языков из архива академика Н. Я. Марра	28
<i>Кочубей Ю. М.</i> А. П. Ковалівський і “Антологія літератур Сходу” (Харків, 1961)	35
<i>Крюков В. Г.</i> Відомості про <i>ṣaḡāliba</i> в арабських писемних документах IX–X століть	39

ІСТОРІЯ

<i>Капринов С. В.</i> Кіта Іккі та модернізація Китаю	45
<i>Усолицева М. М.</i> “Мовна ідентичність”: від соціальних реформ до “національного питання” (південноіндійський контекст, 1860–1930 рр.)	57

МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

<i>Васьків М. С.</i> Азербайджанська література в українських книжкових виданнях	66
<i>Хамрай О. О.</i> Практична транскрипція іменних груп з теофорними компонентами арабського походження	78

САКРАЛЬНІ ТЕКСТИ СХОДУ

<i>Godzińska M.</i> <i>Living Quran of Turkish Alevi in the Conditions of Modern Society</i>	84
<i>Цолін Д. В.</i> Парафрази біблійної поезії в таргумі Онкелоса: елементи есхатологічної інтерпретації	94
<i>D. Shestopalets.</i> <i>The Quranic Origins of the Wasatiyya Concept: A Critical View</i>	111

ПАМ'ЯТКИ СХІДНОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

<i>Огнева О. Д.</i> Суварна прабхаса сутра і її сюжети в живописі (танка з Музею мистецтв ім. Богдана і Варвари Ханенків)	119
--	-----

СУЧАСНИЙ СХІД

<i>Отрощенко І. В.</i> Сьогодення казахів КНР: погляд з Казахстану. Частина I	132
---	-----

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ СХОДУ

<i>Лямець А. М.</i> Александрійська бібліотека: формування спеціальних фондів, критерії відбору матеріалів, функціонування підсистеми читацького складу	147
--	-----

РЕЦЕНЗІЇ

<i>Васьків М. С.</i> Література, яка очищує. Рецензія на: Анар. Білий Овен, чорний Овен: оповідання і повісті. – К.: Ярославів Вал, 2015. – 428 с. – (Серія “Відлуння”)	154
<i>Лиман С. И.</i> Рецензія на: Тортика (Лобанова) М. В. Между молотом европейской модернизации и наковальной евразийских империй: миражи центра в социал-демократической практике Болгарии и России (конец XIX – начало XX ст.). – Харьков: ХТАК, 2015. – 794 с.	160

ХРОНІКА

<i>Василюк О. Д.</i> Міжнародна наукова конференція “XIX Сходознавчі читання А. Кримського. До 120-річчя від дня народження Андрія Ковалівського” (Київ, 16–17 жовтня 2015 р.)	163
<i>Гобова Є. В.</i> IX наукова конференція “Китайська цивілізація: традиції та сучасність” (Київ, 22 вересня 2015 р.)	166
<i>Кочубей Ю. М.</i> Міжнародна наукова конференція “Україна – Азербайджан: на перехрестях історії та культури” (Київ, 19 червня 2015 р.)	168
<i>Петрова Ю. І.</i> Міжнародна наукова конференція “Погляд зі Сходу: Європа в арабських джерелах” (Київ, 22–23 вересня 2015 р.)	169
<i>Тарасенко М. О.</i> Міжнародна наукова конференція “1 st International Tutankhamun GEM Conference: Moving & Displaying” (Каїр, 10–14 травня 2015 р.)	172
<i>Summaries</i>	176
<i>Наші автори</i>	191

ВІДОМОСТІ ПРО *ṢAQĀLIBA* В АРАБСЬКИХ ПИСЕМНИХ ДОКУМЕНТАХ ІХ–Х СТОЛІТЬ

У науковому дискурсі щодо початкового етапу процесу формування українського етносу провідне значення набула проблема обґрунтування семантичної визначеності терміна *ṣaqāliba*, інформація про який міститься у творах учених Арабського халіфату ІХ–Х століть. Цей термін, очевидно, становить форму ламаної множини від форми однини, котрі умовно реконструюють від іменника *ṣaqīlāb*, який, у свою чергу, є арабською передачею грецького етноніма *Σκλαβήνοι* або *Σκλάβοι*, котрий разом з латинськими формами *Sclavi* та *Sclaveni* в VI столітті поширився у візантійських та латинських писемних джерелах для означення племінних угруповань, які залюднювали землі, що простягалися з півдня на північ від Дунаю до Вісли, а із заходу на схід – від середньої течії ріки Сави до Дністра [Procorii Caesariensis 1905, III, 14; IV, 4; Jordanis 1855, V, 34, 35]. Саме в цьому значенні цей етнонім увійшов до арабської писемної традиції доби раннього Середньовіччя. Найбільш давня з відомих згадок *ṣaqāliba* міститься у “вірші”, що присутній в описовій частині касиди поета другої половини VII століття ал-Ахтала. Звернувши увагу на незвичний для арабів зовнішній вигляд слов’янських поселенців, що прибули в Сирію після 663 або 665 року [Lewicki 1948, 8], ал-Ахтал повідомив про те, що “верблюди каравану відступають [вбік] перед зустрічними людьми, немов вони вбачають у них натовп золотоволосих *ṣaqāliba*” [Ahtal 1891, 18; Калинина 1995, 508–509].

Семантика досліджуваного нами етноніма, поданого у згаданій касиді, цілковито відображує сутність визначеної проблеми, яка полягає в тому, що в арабській писемній традиції названої історичної доби термін *ṣaqāliba* являє собою суто родове поняття, яке означає етнічну спільноту тих мешканців Європи, котрі розмовляли слов’янськими мовами, взагалі. Лише у творі літератора-адіба Ібн ал-Факига ал-Гамадані, який має назву “Книга країн”, написаному, імовірно, у 290/903 році [Lewicki 1969, 10], міститься повідомлення про відмінність зовнішнього вигляду чорних і смуглявих *ṣaqāliba*, які мешкають “поблизу від моря”, від ясноволосих і вродливих слов’ян, що залюднюють місцевості, розташовані “на суші” [Ibn al-Fakih 1885, 145]. Таким чином, названий учений у своєму повідомленні здійснив спробу відокремлення за ознаками зовнішнього вигляду балканських слов’ян від решти слов’янського населення Центральної і Східної Європи. Однак у творах інших арабських учених ІХ–Х століть подібних спроб не спостерігається.

Втім, у наш час завдання виокремлення із загального обсягу повідомлень про *ṣaqāliba*, присутніх в арабській писемній традиції, тих фрагментів оригінальних текстів, де згаданий етнонім означає предків українців, набуло пріоритетного значення у зв’язку з тенденцією, що спостерігається в розвитку європейської орієнталістики, а саме переорієнтацією наукових пошуків від загального аналізу окремих повідомлень до аналітико-критичного відбору й систематизації сукупності цих повідомлень відповідно до визначеної тематики. У цих умовах подальший розвиток арабістичних досліджень у вітчизняному джерелознавстві, на нашу думку, має відбуватися в напрямі створення збірки повідомлень арабських писемних джерел доби

раннього Середньовіччя з історії України. Але для вирішення цього завдання необхідним є визначення теоретико-концептуальних засад джерелознавчого опрацювання відповідного джерельного матеріалу [Крюков 2007, 77–87].

Відповідно до цього процес виокремлення із загального обсягу інформації про *ṣaqāliba* повідомлень про предків українців має здійснюватися на засадах розуміння цих повідомлень як концептуальних засад для подальшого розвитку українського арабістичного джерелознавства. При цьому особливого значення набуває просторовий вимір текстологічного аналізу досліджуваного джерельного матеріалу, тобто урахування інформації про елементи ландшафту та населені пункти, тією чи іншою мірою пов'язані з місцевістю, яку в зазначений час залюднювали предки українців. Наступним напрямом наукового пошуку має бути порівняльний аналіз інформації про досліджувану етнічну спільність з повідомленнями про етноси, які мешкали на суміжній зі згаданою місцевістю території. Важливим є окреме виявлення семантичного значення етноніма *ṣaqāliba* в кожному випадку його наявності в тому чи іншому фрагменті оригінального тексту. Така дослідницька операція можлива на засадах урахування принципів текстологічного аналізу, розроблених українським арабістом Вольфом Бейлісом [Бейліс 1989, 52–66]. Отже, наше дослідження є спробою запровадження розглянутих теоретико-концептуальних засад у науковий пошук щодо виявлення в загальному обсязі інформації про означені даним етнонімом племенні угруповання, яка присутня у творах арабських учених доби раннього Середньовіччя, тих фрагментів оригінальних текстів, де названий термін використовується для позначення предків українців.

Найбільш давні за часом свого походження повідомлення про предків українців містяться в “Книзі шляхів і царств”, написаній географом Абу-л-Касимом ‘Убайдаллахом ібн Хурдазбігом близько 272/885–886 року [Maquart 1903, 390]. То був час, коли відбулося завершення процесу формування головних антропологічних ознак українців [Вовк 1995, 7–38; Балушок 2004, 94, 185], а перегрупування слов'янських племен, яке відбулося внаслідок великого розселення слов'ян, являло собою відображення виникнення тих засад, на яких надалі відбулося утворення українського народу [Баран 2007, 114]. Цей процес відбувався в межах “української етногенетичної ніші”, тобто того природно-географічного ареалу, що на півночі сягав Південного Полісся та Сіверського Лівобережжя, а на півдні обмежувався землями, прилеглими з півдня до басейну ріки Росі [Балушок 2008, 49–51].

Варто звернути увагу на значення досліджуваного етноніма, який згаданий у розділі твору Ібн Хурдазбіга, означеному назвою “Титул володарів землі” [Ibn Khordadbeh 1889, 118–119]. Орієнтиром у цьому пошуку має бути виявлення правильної форми арабського написання титулу слов'янського правителя. Адже ті рукописи названого твору, що збереглися до сьогодні, містять у собі різні варіанти його написання, а саме *q.nān* та *q.bād*. Спроби дослідників зробити кон'єктури цих написань мали кінцевим результатом визнання як найбільш коректної форми *q.nāz* [Lewicki 1956, 88]. Отже, в досліджуваному нами фрагменті простежується арабська передача титулу “володаря слов'ян” безпосередньо зі слов'янської мови, і тому саме речення має розумітися таким чином: “[титул] правителя слов'ян – князь”. На думку дослідників, автор “Книги шляхів і царств” міг запозичити слов'янське звучання цього титулу під час його спілкування через перекладачів-слов'ян з купцями-русами, які постачали свої товари до Багдада [Ibn Khordadbeh 1889, 154; Lewicki 1956, 63]. Таким чином, ми вважаємо, що значення дещо зміненої форми написання досліджуваного нами етноніма, а саме *ṣaqālib*, у зазначеному фрагменті поширюється лише на населення тієї країни, звідки прибули згадані купці, тобто України-Русі.

У творі Ібн Хурдазбіга названий етнонім згадується також у переліку етносів, що залюднювали північну частину населеної чверті Землі, а саме після хозарів та аланів, які мешкали, відповідно, на землях Азово-Каспійського межимор'я, Центрального

Прикавказзя і Середнього Подоння, але перед аварами, що розселилися на території Середнього Подунав'я [Ibn Khordadbeh 1889, 118–119]. Така локалізація *saqālib* дає підставу для міркування, що в зазначеному фрагменті йдеться про ті слов'янські племена, які мешкали на території України, тобто на землях, що простягалися зі сходу на захід від верхоріччя Сіверського Дінця, де пролягала західна межа Хозарського каганату, через Середнє Подніпров'я і гірське пасмо Українських Карпат до Середньодунайської низовини, де був розташований Аварський каганат.

У згаданому творі Ібн ал-Факига ал-Гамадані цікавим є загадкове повідомлення про те, що Кавказькі гори (*jabal al-qabq*), у яких мешкає “рід зі слов'ян” (*jins min aṣ-saqāliba*), сягають “країни слов'ян” (*bilād aṣ-saqāliba*) [Ibn al-Fakih 1885, 295]. Погоджуючись із висловленим у науковій літературі міркуванням, згідно з яким це повідомлення є контамінацією відомостей про Кавказ та Карпати, ми пропонуємо урахувати також припущення, що йдеться про чати східних слов'ян, які у VIII–IX століттях мешкали на землях, що простягалися від Нижнього Подоння до пониззя ріки Кубані [Lewicki 1969, 14, 39, 117]. У такому разі виявляється, що територія “країни слов'ян”, якої сягають Кавказькі гори, пролягала зі сходу на захід від Нижнього Прикубання до гірського пасма Карпат, охоплюючи той територіальний простір, західну частину якого заселяли карпатські слов'яни, а східну – слов'яни, що просувалися на ті землі, де наприкінці IX – на початку X століття виникло Тмутараканське князівство [Якобсон 1958, 480]. Таким чином, на нашу думку, в зазначеному фрагменті також йдеться про слов'янські племінні угруповання, що були безпосередніми предками українців.

Особливої уваги, на наш погляд, потребує розповідь про “країну слов'ян” (*aṣ-saqalabīya*), що являє собою складову “записки” анонімного мандрівника, імовірно купця, подану у творі “Книга коштовних дорогоцінностей” іншого представника “описового” жанру арабської географії доби раннього Середньовіччя, а саме Абу 'Алі Ахмада ібн 'Умара ібн Руста [Ibn Ruste 1892, 143–145]. З аналізу тексту цього писемного документа, написаного близько 903 року [Miquel 1967, XXII], виявляється, що автор цієї “записки” подорожував від дельти Волги проти течії цієї ріки. Він досягнув того міста, розташованого поблизу від початкової межі *aṣ-saqalabīya*, що означене назвою *wāntūt*, лише після того, як минув Волзько-Камську Булгарію. Якщо припустити, що в цьому оповіданні термін *madīna*, тобто “місто”, має значення не “населений пункт”, а “місцевість мешкання *wāntūt*”, то можливим є відновлення правильної арабської форми написання назви зазначеного племінного угруповання, тобто *wāntūtj*. Щодо кінцевого пункту подорожування анонімного мандрівника територією “країни слов'ян” міста *j.rwāb*, то також можна відновити правильну арабську форму його написання, а саме *hurwāt*. Виявляється, що автор досліджуваного нами історичного документа від землі в'ятичів через Київ, а потім Лядським шляхом досягнув північно-західної частини гірського пасма Східних Карпат, заселеної в той час хорватами Західної Галичини. Такий висновок підтверджується відновленням правильної форми арабського написання імені правителя “країни слов'ян”, а саме *Swyat bulk*. Адже справді, на час виникнення досліджуваного нами рукописного документа Західна Галичина перебувала у складі держави, що мала назву Велика Моравія (*muṣūlā Morābiā*), яку очолював Святополк I Великоморавський (870–894). Таким чином, виявляється, що автор “записки”, подорожуючи на захід від Києва, через міста Сутійськ і Гродків, територією Галичини, досягнув Червенських міст Волині [Грушевський 1991, 292; Jakimowicz 1931, 169–176]. Надалі названий торговельний шлях через Сандомир, Краків та південні польські міста Ополе, Вроцлав і Клодзко сягав столиці князівства словаків – зличанів, міста Лібіце [Nasz 1948, 17–18], а його кінцевим пунктом було баварське місто Регенсбург [Василевский 1908, 121–150]. Саме цим торговельним шляхом, але у зворотному напрямі, неогоціанти міжнародної єврейської торговельної корпорації, означені назвою

rādāniya, транспортували свої товари з мусульманської Іспанії до Києва і надалі рікою Волгою, територією Хозарського каганату, Каспійським морем та володіннями Арабського халіфату – до Китаю [Прицак 2003, 850, 857–861; Lewicki 1956, 141–150].

Окрім того, в тій самій “записці”, що міститься у творі Ібн Руста, присутня розповідь про “країну мадярів” (*al-majǧariya*) [Ibn Ruste, 1892, 142–143]. В описанні автором цього писемного документа західної межі просторового розташування цієї країни повідомляється про те, що вона стикається з Чорним морем у тій місцевості, де в нього вливаються дві ріки. Ґрунтуючись на цьому повідомленні, дослідники ідентифікують західну частину країни мадярів з тією територією, яку згадане племінне угруповання опанувало після його перекочування до степової смуги Північного Причорномор’я [Заходер 1967, 129–130; Lewicki 1977, 33–35, 94–95, 102–103], тобто з межиріччям Дунаю й, імовірно, Дніпра або Дону. У цій розповіді *ṣaqāliba* згадуються як мешканці суміжних з володіннями мадярів земель, з яких останні стягували данину, а також як невільники, що постачалися мадярами до портового міста Керчі задля продажу їх візантійцям. Зважаючи на те, що у цих фрагментах значення етноніма *ṣaqāliba* незрозуміле, ми вважаємо за доцільне в цьому разі спиратися на факт, який є безсумнівним, а саме на таку обставину, що в цьому випадку значення названого етноніма поширюється на ті слов’янські племінні угруповання, які мешкали на суміжній з володіннями мадярів території, а отже – перебували у сфері насильницького відчуження кочівниками того продукту, що вироблявся сусіднім з ними землеробським населенням [Zeman 1979, 113–130]. Разом з тим, на нашу думку, варто звернути увагу на присутнє в цій розповіді повідомлення про північну частину “країни мадярів”. Згідно з автором “записки”, ця земля являє собою лісисту і вологу місцевість із численними обробленими ланами. Варто припустити, що в зазначеному фрагменті йдеться про територію розселення сіверян та землі, залюднені аланами, що розташовувалися на схід від верхоріччя Сіверського Дінця. Підтвердженням цієї версії є наявність руїн оборонних споруд поблизу від міст Харкова і Воронежа. На думку дослідників, ці руїни є залишками рову, який обмежував з півночі територію розселення згаданих племінних угруповань і відокремлював західні володіння Хозарського каганату від тієї частини степової смуги Східної Європи, що контролювалася мадярами [Бережинский 2002, 47; Lewicki 1977, 35, 107].

Важливе значення в наших наукових пошуках має інформація, подана у творі ученого-адіба Абу-л-Хасана ‘Алі ібн ал-Хусайна ал-Мас‘уді “Золоті луки й родовища коштовностей”, складеному, за словами самого названого вченого, у 332/943–944 році [Maçoudi 1864–1877, I, 363, 364; II, 16]. Зокрема, серед правителів слов’ян ал-Мас‘уді назвав ім’я *ad-Dīr* [Maçoudi 1864–1877, III, 65], яке ототожнюється дослідниками з Діром, правителем Києва (873–882) [Літопис Руський... 1989, 12–13; Бейліс 1963, 310–312]. Повідомлення ал-Мас‘уді про наближеність західної межі очолюваного Діром слов’янського протодержавного утворення до володінь правителя паннонських мадярів (*malik at-turk*) [Крюков 1987, 69] є свідченням його обізнаності про те, що на час написання ним свого твору колись підлегла Діру територія не обмежувалася землями Середнього Подніпров’я, а простягалася далі на захід, охоплюючи Східнокарпатський регіон. Варто звернути увагу також на повідомлення про прагнення мусульманських купців потрапити до столиці держави Діра.

При цьому доцільно зіставити розглянуту інформацію з наявною у творі представника “класичної школи” арабських географів Абу Ісхака ал-Фарісі ал-Істахрі “Книга шляхів і царств”, що був відредагований автором близько 340/950–951 року [Kramers 1932, 9–30], інформацією про торговельний маршрут, який сполучав місто Київ (*Kiyāba*) зі столицею Волзько-Камської Булгарії [al-Istakhri 1870, 227]. Додамо до висловленого, що молодший сучасник названого вченого, Абу-л-Касим ібн Хаукал, у своєму творі “Книга картини Землі”, написаному близько 356/966–967 року [Крачковский 1957, 199], назвав місто Київ та ріки, що протікають у країні слов’ян,

серед головних постачальників хутр на ринки мусульманського Сходу [Ibn NaukaI 1873, 281; Ibn NaukaI 1938–1939, I, 392]. Справді, з IX століття саме до Києва завозилося зібране князями “полюддя”, значну частину якого складали хутра. Саме ця обставина зумовила перетворення Києва в X столітті на головну базу створення товарних запасів хутр. Цей висновок підтверджується тим фактом, що на той час хутра являли собою в місті Києві головний еквівалент вартості товарів [Томілович 1999, 216]. Таким чином, виявляється, що значення топоніма “країна слов’ян” у творі названого вченого означає Україну-Русь, столицею якої було місто Київ [Літопис Руський... 1989, 13].

Якщо систематизувати інформацію про *ṣaḡāliba* – предків українців, яка подана у творах учених Арабського халіфату IX–X століть, то виявляється таке: 1. Назване угруповання племен мешкало на території, яка простягалася зі сходу на захід від верхоріччя Сіверського Дінця до Середньодунайської низовини, охоплюючи при цьому землі Середнього Подніпров’я та Східнокарпатського регіону разом із залюдненою хорватами Західною Галичиною; 2. Зважаючи на те, що головною етнічною складовою колонізаційного руху слов’ян у східному напрямі були сіверські слов’яни, доцільно припустити, що виявлена контамінація відомостей про Кавказ та Карпати, де мешкає “рід зі слов’ян”, відображує реальну історичну подію, а саме поширення регіону розселення предків українців на сході до пониззя ріки Кубані; 3. Деяким арабським вченим досліджуваної історичної доби, зокрема ал-Мас’уди, було відоме ім’я правителя Києва, літописного Діра. Повідомлення цього вченого свідчить про те, що Київ був важливим центром торгівлі з мусульманським Сходом. Ця інформація має підтвердження у творах представників “класичної школи” арабської географії. При цьому виявляється, що в географічному творі Ібн Хаукала семантика топоніма “країна слов’ян” (*aṣ-ṣaḡlabīya*), головне місто якої означене назвою Куу’аба, співвідноситься саме з Україною-Руссю, столицею якої був Київ.

ЛІТЕРАТУРА

Балушок В. Етногенез українців. Київ, 2004.

Балушок В. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнімія. Біла Церква, 2008.

Баран В. Етногенез українського народу. Короткий нарис [Науково-публіцистична праця]. Київ, 2007.

Бейліс В. Сочинения ал-Мас’уди как источник по истории Восточной Европы X века. Дисс. ... канд. ист. наук. Москва, 1963.

Бейліс В. К вопросу о конъектурах и о попытках отождествления этнонимов и топонимов в текстах арабских авторов IX–XIII веков о Восточной Европе // Восточное историческое источниковедение и специальные исторические дисциплины. Вып. 1. Москва, 1989.

Бережинский В. Войны славян и Киевской Руси с мадьярами. Киев, 2002.

Василевский В. Древняя торговля Киева с Регенсбургом // Журнал министерства народного просвещения. Ч. 257. Отд. 2. Санкт-Петербург, 1908.

Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. Київ, 1995.

Гаркави А. Сказания мусульманских писателей о славянах и русских (с половины VII до конца IX века по Р. Х.). Санкт-Петербург, 1870.

Грушевський М. Історія України-Руси. Т. I: До початку XI віка. Київ, 1991.

Заходер Б. Каспийский свод сведений о Восточной Европе Т. II: Булгары, мадьяры, народы Севера, печенеги, русы, славяне. Москва, 1967.

Калинина Т. Ал-Ахтал // Свод древнейших письменных известий о славянах = *Corpus testimoniorum vetustis – simorum ad historiam slavicae Pertinentium*. Т. II: VII–IX века. Москва, 1995.

Крачковский И. Избранные сочинения. Т. IV: Арабская географическая литература. Москва – Ленинград, 1957.

- Крюков В. Сведения ал-Мас'уди о народе ал-Ифранджа // **Письменные памятники Востока: историко-филологические исследования**. Ежегодник 1978–1979. Москва, 1987.
- Крюков В. Методологічні принципи дослідження повідомлень учених Арабського халіфату IX–X століть про територію й населення України // **Вісник Львівського університету. Серія філологічна**. Вип. 42. Львів, 2007.
- Літопис Руський за Іпатським списком. Київ, 1989.
- Прицак Омелян. **Походження Русі**. Т. II: Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія. Київ, 2003.
- Томілович Л. Наддніпрянська ланка торговельного шляху Схід – Захід в XIII – середині XVI ст. // **Vita Antiqua: Society of archaeology and anthropology**, 1999, № 2.
- Якобсон А. Раннесредневековые поселения Восточного Крыма (По археологическим данным). Боспорские города // **Материалы и исследования по археологии СССР**. № 85, 1958.
- al-Ahtal*. **Diwan al-Ahtal** / Annoté par le P. A. Salhani S. J. Fasc. 1. Beyrouth, 1891.
- al-Istakhri*. **Viae regnorum**. Descriptio ditionis moslemicae auctore Abu Ishak al-Farisi al-Istakhri // **Bibliotheca geographorum arabicorum** / Ed. M. J. de Goeje. Pars I. Lugduni Batavorum, 1870.
- Ibn al-Fakih*. Compendium libri Kitab al-Boldan auctore Ibn al-Fakih al-Hamadhani // **Bibliotheca geographorum arabicorum** / Ed. M. J. de Goeje. Pars V. Lugduni Batavorum, 1885.
- Ibn Haukal*. **Viae et regna**. Descriptio ditionis moslemicae Abu' Kasim Ibn Haukal // **Bibliotheca geographorum arabicorum** / Ed. M. J. de Goeje. Pars II/1. Lugduni Batavorum, 1873.
- Ibn Haukal*. **Opus geographicum auctore Ibn Haukal (Abu 'I-Kasim Ibn Haukal an-Nasibi)** / Ed. J. H. Kramers. – Fascicle I–II. Lugduni Batavorum, 1938–1939.
- Ibn Khordadbeh*. Kitab al-Masalik wa'l Mamalik (Liber viarum et regnorum) auctore Abu' Kasim Obaidallah ibn Abdallah ibn Khordadbeh // **Bibliotheca geographorum arabicorum** / Ed. M. J. de Goeje. Pars VI. Lugduni Batavorum, 1889.
- Ibn Ruste*. Kitab al-a'lak an-nafisa // **Bibliotheca geographorum arabicorum** / Ed. M. J. de Goeje. Pars VII. Lugduni Batavorum, 1892.
- Jordanis*. Romana et Getica // **Monumenta Germaniae Historica** / Ed. Theodorus Mommsen. Tomi kvinta. Pars prior. Beroloni, 1855.
- Jakimowicz R*. Slak wyprawy kijowskiej Boleslawa Chrobrego w Swietle archeologii // **Rocznik Wotyński**. T. III. Równe, 1931.
- Kramers J*. La question Balkhi – Istakhri et l'Atlas de Islam // **Archiv Orientalny: Quaterly Journal of African and Asian Studies**. Vol. XI. Leiden, 1932.
- Lewicki T*. Osadnictwo słowiańskie w krajach musulmańskich w świetle opisów średniowiecznych pisarzy arabskich // **Sprazozdania z czynności i posiedzen Polskiej Akademji umiejętności**. T. 49. 1948.
- Lewicki T*. **Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny**. T. I. T. II (część I), T. II (część II). Wrocław – Kraków, 1956, 1969, 1977.
- Maçoudi*. Les Prairies d'or // **Société Asiatique: collection d'ouvrages orientaux** / Ed. "Imprimerie Imperiale". Tome premier – tome huitième. Paris, 1864–1877.
- Marquart J*. **Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9 und 10 Jahrhunderts (ca. 840–940)**. Leipzig, 1903.
- Miquel A*. **La géographie humaine du monde musulman jusqu'au milieu du 11e siècle. Géographie et géographie humaine dans la littérature arabe des origines à 1050**. Paris, 1967.
- Nasz A*. Opole // **Biblioteka Archeologiczna**. Tom pierwszy. Wrocław, 1948.
- Procopii Caesariensis*. De bello vandalico // **Opera omnia** / Recognovit Jacobus Havry. Vol. I. De bellis libri I–IV. Lipsae, 1905.
- Zeman J*. K problematike časneslovsanske kultury ve Stredni Evrope // **Pamatky archaeologicke**. Ročník LXX. Číslo 1, 1979.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ “СХІДНИЙ СВІТ”

Журнал “Східний світ” приймає статті українською, російською, англійською мовами, надіслані на адресу: Україна, 01001, Київ, вул. Грушевського, 4, Інститут сходознавства НАН України, редакція журналу “Східний світ”, e-mail: shidnyj.svit@gmail.com

Роздрук або машинопис статей, надрукованих через два інтервали на стандартному білому папері формату А-4, подається в одному примірнику. Матеріали повинні супроводжуватись електронною копією у вигляді документа Microsoft Word for Windows із розширенням *. rtf або *. doc. Рукописи проходять анонімне рецензування і не повертаються.

Обсяг статті не повинен перевищувати 1 д.а. Стаття супроводжується резюме англійською, українською та російською мовами (переклад назви статті, а також прізвища та ініціалів автора обов’язковий). Мінімальний обсяг кожного резюме – 1000 знаків з пробілами.

На окремій сторінці наводяться назва статті, повне ім’я, по батькові та прізвище автора, науковий ступінь, вчене звання, посада, назва організації, де він працює, а також контактні адреси, телефони та e-mail.

Вимоги до ілюстрацій:

1. Кожний малюнок на звороті має бути підписаний “до статті – назва статті”.
2. Формат растрової ілюстрації – *.tif (300 dpi).
3. Формат векторної ілюстрації – *.ai, *.eps.
4. Усі графічні файли подаються окремо від текстового на окремому носії (CD, флорру).
5. Розмір ілюстрації не повинен перевищувати ширини смуги набору – 145 мм.

Вимоги до таблиць:

1. Подаються у текстовому форматі *.doc (*.rtf) окремими файлами.
2. Ширини не більше 145 мм.

Посилання на літературу наводяться у тексті. У квадратних дужках подається ім’я автора, рік видання (без коми перед ним) і, якщо потрібно, сторінки: [Рибалкін 1993, 66]. Ініціали наводяться після прізвища автора лише у тому випадку, коли у статті є посилання на кількох авторів з однаковим прізвищем. Якщо в одному місці наводяться посилання на кілька праць, вони подаються у хронологічному порядку через крапку з комою. Текстові посилання подаються в кінці статті, перед літературою.

Список цитованої літератури, розміщений в алфавітному порядку, подається у кінці статті під назвою ЛІТЕРАТУРА. Він має бути надрукований через два інтервали. Назви цитованих праць оформляються за таким зразком:

Кримський А. Мусульманство та його будучність. Львів, 1904.

Калинина Т. М. Днепровско-Донской бассейн в представлениях арабо-персидских географов IX–X вв. // Хазарский альманах. Т. 6. Киев – Харьков, 2007.

Прицак О. Не-“дикі” половці // Східний світ, 1995, № 1.

Транслітерація іношомовних слів здійснюється латинською графікою з відповідною діакритикою. Власні імена, назви передаються за допомогою літер українського алфавіту з урахуванням традиційних написань.

Кожний автор опублікованої статті має право на отримання 1 примірника журналу. Спеціальні відбитки не виготовляються.

Підписано до друку 29.12.2015. Формат 84x108/16. Папір офс.
Трафаретний друк. Ум. друк. арк. 20,16. Тираж 100 прим. Зам. 306.

Надруковано у друкарні ПП Мошак М. І.
32343, Хмельницька обл., Кам’янець-Подільський р-н,
м. Кам’янець-Подільський,
вул. Іоанно-Предтечинська, 2. Тел./факс (03849) 2-72-01
Свідectво суб’єкта видавничої справи ДК № 867 від 22.03.2002 р.
www.drukarnya.com, e-mail: medoborydruk@ukr.net